

۸۷/۱/۱۰۰۲۲۱ °
۸۷/۱/۴

۱۰۶۰۷۴

دانشگاه تهران

دانشکده حقوق و علوم سیاسی

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد حقوق مالکیت فکری

مجوزهای اجباری در حقوق مالکیت فکری

دانشجو:

زهره معینی یکتا

استاد راهنما:

دکتر سعید حبیبی

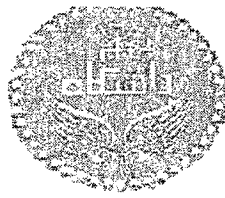
استاد مشاور:

دکتر محمود باقری

اسفند ۸۶

۱۰۶۰۷۴

اطلاعات درک علمی پژوهش
معمینه درازک
۱۳۸۷ / ۹ / ۲۳
اطلاعات درک علمی پژوهش
معمینه درازک
۱۳۸۷ / ۹ / ۲۳

دانشکده حقوق و علوم سیاسی
گروه آموزشی حقوق خصوصی و اسلامی

گواهی دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

هیات داوران پایان نامه کارشناسی ارشد: زهرا معینی یکتا

گرایش:

در رشته: حقوق مالکیت فکری

با عنوان: مجوزهای اجباری در حقوق مالکیت فکری

را در تاریخ: ۱۳۸۶/۱۲/۴

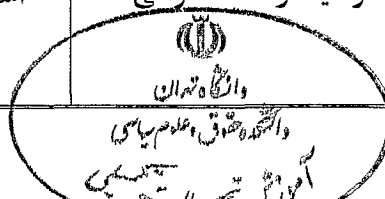
به عدد	به حروف
۱۴ -	چهارده

با نمره نهایی:

ارزیابی نمود.

با درجه

ردیف	مشخصات هیات داوران	نام و نام خانوادگی	مرتبۀ دانشگاهی	دانشگاه یا موسسه	امضاء
۱	استاد راهنما استاد راهنمای دوم (حسب مورد):	دکتر سعید حبیبیا	استادیار	دانشکده حقوق و علوم سیاسی	
۲	استاد مشاور	دکتر محمود باقری	استادیار	"	
۳	استاد داور (یا استاد مشاور دوم)	دکتر امیر صادقی نشاط	استادیار	"	
۴	استاد داور (خارجی)				
۵	نماینده کمیته تحصیلات تکمیلی گروه آموزشی:	دکتر سید عزت اله عراقی	استاد	دانشکده حقوق و علوم سیاسی	

تذکر: این برگه پس از تکمیل هیات داوران در نخستین صفحه پایان نامه درج می گردد.

تقدیم به

اسوه صبر و شکیبایی مادر مهربانم و نماد تفکر و تعقل، همسر عزیزم که در تمامی دوران تحصیل همیشه

پشتیان و راهگشای من بودند.

تقدیر و شکر

بر خود لازم می دانم از راهبانی های اساتید ارجمند جناب آقای دکتر سعید حمیما و

جناب آقای دکتر محمود باقری شکر و قدردانی نمایم که مراد سامان رساندن این

پروژه را یاریگر بودند.

چکیده:

در این تحقیق، ابعاد نظری و حقوقی مجوزهای اجباری از حقوق مالکیت فکری و شرایط و جهات اعطای مجوزهای مذکور مورد بحث قرار گرفته و به عنوان نتیجه تحقیق، ضرورت پذیرش یک نظام جامع و هماهنگ با مقررات بین المللی برای اعطای مجوز اجباری در نظام حقوقی ایران مورد تاکید قرار گرفته است. مجوز اجباری در حقوق مالکیت فکری مجوزی است که توسط مرجع صالح دولتی در جهت اهداف سیاست عمومی با احراز جهات و شرایط قانونی صادر می گردد و بر اساس آن به دولت یا اشخاص دیگر اجازه استفاده از حق مالکیت فکری بدون اجازه دارنده حق و در ازاء پرداخت عوض عادلانه داده می شود. این نوع مجوز ماهیت قراردادی ندارد و ناشی از اعمال قدرت عمومی در جهت برقراری توازن بین منافع عمومی و منافع صاحبان حقوق مالکیت فکری است.

صدور مجوز اجباری هم در حوزه مالکیت فکری و هنری و هم در حوزه مالکیت صنعتی امکان پذیر است. بسیاری از کنوانسیون ها و موافقت نامه های بین المللی همانند کنوانسیون صنعتی پاریس، کنوانسیون حمایت از آثار ادبی و هنری برن، موافقت نامه تریپس و معاهده رم و همچنین قوانین داخلی بسیاری از کشورها اعطای آن را شناسایی کرده اند. در نظام حقوقی ایران به رغم سابقه هشتادساله در حمایت از حقوق مالکیت فکری، هیچ نوع مقرراتی در این زمینه وجود ندارد اما موادی از پیش نویس طرح ثبت اختراعات، طرح های صنعتی، علائم و نام های تجاری و پیش نویس قانون حمایت از مالکیت ادبی و هنری این موضوع اختصاص یافته است. با توجه به مقررات کنوانسیون های بین المللی و قوانین کشورهای دیگر، صدور مجوزهای یاد شده به طور کلی به دو جهت صورت می گیرد: اول، به هنگام سوء استفاده دارنده حق از حقوقی که به او تعلق گرفته است. دوم، در مواقعی که منافع عمومی از قبیل حفظ بهداشت عمومی، دفاع ملی، اعمال ضد رقابتی، استفاده دولتی و غیره اقتضا می کند.

در ایران نیز می توان به استناد اصل ۴۰ قانون اساسی منع سوء استفاده از حق را مبنایی برای اعطای مجوز اجباری به جهت سوء استفاده توسط دارنده حق دانست، اما هیچ مستند قانونی برای اعطای این مجوزها به اقتضای منافع عمومی وجود ندارد.

واژگان کلیدی: حقوق مالکیت فکری، مجوز اجباری، سوء استفاده از حق، منفعت عمومی

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
۶	فصل اول - کلیات مجوزهای اجباری
۷	گفتار اول - تعریف و تاریخچه مجوزهای اجباری
۹	گفتار دوم - نظریات درباره مبانی اعطای مجوز اجباری
۹	مبحث اول - نظریه منفعت عمومی
۱۰	مبحث دوم - نظریه منع سوء استفاده از اعمال حق
۱۲	گفتار سوم - اعطای مجوزهای اجباری در کنوانسیون ها و موافقت نامه ها
۱۲	مبحث اول - پیشنهادات اولیه ملی
۱۳	مبحث دوم - لایحه Anell
۱۴	مبحث سوم - لایحه بروکسل
۱۶	مبحث چهارم - کنوانسیون پاریس
۱۷	مبحث پنجم - کنوانسیون Upov
۱۸	مبحث ششم - موافقت نامه تریپس
۲۰	مبحث هفتم - کنوانسیون رم
۲۱	مبحث هشتم - کنوانسیون برن
۲۲	گفتار چهارم - شرایط اعطای مجوزهای اجباری
۲۲	مبحث اول - بررسی هر مورد
۲۳	مبحث دوم - کسب اجازه قبلی از دارنده حق
۲۴	مبحث سوم - پیشنهاد شرایط و قیمت منصفانه
۲۵	گفتار پنجم - موارد اعطای مجوزهای اجباری

۲۵	مبحث اول - موارد اعطای مجوزهای اجباری مذکور در موافقت نامه تریپس
۲۵	الف - اضطراب ملی و شرایط فوریت حاد
۲۷	ب - اعطای مجوزهای اجباری جهت استفاده عمومی غیر تجاری
۲۸	ج - رویه های ضد رقابتی
۳۰	د - عمدتاً برای تدارک بازار داخلی عضو اجازه دهنده این استفاده
۳۲	ه - اختراعات وابسته
۳۳	مبحث دوم - مواردی غیر از موارد مذکور در موافقت نامه تریپس برای اعطای مجوز اجباری
۳۳	الف - بهداشت عمومی، تغذیه و منافع عمومی
۳۴	ب - عدم بکارگیری اختراع و یا کمبود کارایی
۳۶	ج - حمایت از محیط زیست
	گفتار ششم - اوصاف مجوزهای اجباری
۳۷	مبحث اول - غیر انحصاری
۳۸	مبحث دوم - غیر قابل انتقال و واگذاری
۳۹	مبحث سوم - قابلیت بازنگری، اعتراض و فسخ مجوزهای اجباری
۴۲	مبحث چهارم - مشخص بودن دامنه و مدت مجوزهای اجباری
۴۴	فصل دوم - مجوزهای اجباری در حقوق مالکیت ادبی و هنری و حقوق مالکیت صنعتی
	گفتار اول - مجوزهای اجباری در حقوق مالکیت ادبی و هنری
۴۶	مبحث اول - مجوزهای اجباری در حقوق مؤلف
۴۷	مبحث دوم - مجوزهای اجباری در حقوق مرتبط
۵۱	گفتار دوم - مجوزهای اجباری در حقوق مالکیت صنعتی
۶۲	مبحث اول - اختراعات
۶۳	

۶۴	مبحث دوم - علائم تجاري
۶۵	مبحث سوم - طرح هاي صنعتي
۶۵	مبحث سوم - علائم جغرافيايي و نام هاي تجاري
۶۵	مبحث چهارم - طرح هاي ساخت مدارهاي يکپارچه و مدل هاي مفيد
۶۶	مبحث پنجم - اطلاعات افشاء نشده
۶۷	مبحث ششم - گونه هاي جديد گياهي
۶۹	گفتار سوم - مجوزهاي اجباري درکشورهاي درحال توسعه و توسعه يافته
۶۹	مبحث اول - مجوزهاي اجباري در کشورهاي در حال توسعه
۷۲	مبحث دوم - مجوز هاي اجباري در کشورهاي توسعه يافته
۷۳	گفتار چهارم - ديده‌گاههاي مخالفان و موافقان صدور مجوزهاي اجباري
۷۳	مبحث اول - دلايل مخالفان صدور مجوز اجباري
۷۵	مبحث دوم - دلايل موافقان صدور مجوزهاي اجباري
۷۷	مبحث سوم - ارزيابي دلايل موافقان و مخالفان صدور مجوزهاي اجباري
۷۸	گفتار پنجم - راههاي جلوگیری از سوء استفاده از مقررات مجوز اجباري
۸۰	گفتار ششم - راههاي جايزگزين مجوزهاي اجباري
۸۰	مبحث اول - تبعيض قيمت
۸۱	مبحث دوم - برنامه ها و طرحهاي اهداي داوطلبانه
۸۲	مبحث سوم - برنامه هاي تحصيل به صورت عمده
۸۲	مبحث چهارم - تحقيق و توسعه از طريق سرمايه گذاري عمومي
۸۳	مبحث پنجم - توليد داروي يتيم
۸۵	نتيجه گيري و پيشنهادات
۸۷	منابع

حمایت از حقوق مالکیت فکری امری است که در دنیای کنونی اهمیت فوق العاده ای یافته است و از ارکان ضروری برای توسعه و تعالی هر جامعه ای می باشد .

کشورهای پیشرفته صنعتی که برای تحقیق و توسعه اختراعات خود هزینه های سنگینی صرف می کنند در مقابل برای حمایت از اختراعات و فناوریهای خود حقوق ویژه ای قائلند و اشخاصی که بخواهند از این فناوریها استفاده کنند می بایست حق امتیازی را به دارندگان آنها پرداخت کنند.

این موضوع در سند گفت و گوهایی دور اروگوئه آمده است. واضح است کشورهای که به سطح قابل قبولی از پیشرفت علمی و فناوری رسیده اند، می بایستی از حقوق مربوط به اختراعات و اکتشافات حمایت کنند و آن را به یک مزیت نسبی در تجارت بین المللی برای خود ببینند چنین حمایتی منافع آنها را تامین و تضمین میکند، اما در مقابل دستیابی کشورهای رو به رشد را به دانش فنی و فناوریهای نوین دشوارتر می سازد.^۱

لکن حمایتی که به آثار فکری اعطا می گردد و صاحبان آنها را دارای حقوق انحصاری بهره برداری و غیره می گرداند ، همه و همه در راستای این امر است که با ایجاد انگیزه و رغبت برای صاحبان اندیشه ، در نهایت جامعه بتواند از دستاوردهای فکری و ذهنی آنها بهره مند شود و مسیر رشد و بالندگی آن هموار گردد .
اما اگر دارنده حق از حقوق خودش سوء استفاده کند و محصول مورد حمایت جامعه را در اختیار اعضای آن قرار ندهد و یا عرضه او کافی نباشد هدف و مقصود اعطای حمایت یعنی بهره مندی جامعه و تعالی آن عقیم می ماند .

۱- بزرگی ، وحید ، تبیین جنبه های تجاری حقوق مالکیت فکری - نشریه بررسیهای بازرگانی توسعه تجارت و مالکیت فکری شماره

در حقیقت آشکارترین جبران خسارت نسبت به سوء استفاده متقلبانه از اختراعات ثبت شده بکاررفته شده که خصوصا مانع کشورهای در حال توسعه به شمار می آید، موظف ساختن به فعالیت اجباری اختراع ثبت شده است که از طریق صدور اجباری پروانه امتیاز بعمل می آید.

اعطای مجوزهای اجباری بهره برداری یا خطر اعطای آن دست کم این حسن را خواهد داشت که صاحبان حقوق در اعمال قدرت بازار و حقوق انحصاری خود تا حدی رعایت حال استفاده کنندگان را می نمایند و از تعیین و مطالبه قیمت های سرسام آور اجتناب می ورزند در غیر این صورت مجوز اجباری بهره برداری به متقاضی آن اعطا می گردد و صاحبان حق بیشتر متضرر می شوند.

در واقع مجوز اجباری ابزاری است که توازن لازم را میان حقوق خصوصی و حقوق عمومی برقرار می کند از یک طرف تلاش های صاحبان حق مالکیت فکری را بی ثمر نمی گذارد و از طرف دیگر منافع جامعه را در بهره مندی از محصولات فکری نادیده نمی گیرد.

عدم رعایت احتیاط در استفاده آن می تواند اثرات زیانبار و مرگباری برای جامعه بدنبال داشته باشد اما بهره گیری صحیح از آن می تواند در تامین منافع و نیازهای عمومی بسیار مفید واقع شود. در حال در استفاده از این ابزار بایستی تمام جوانب کار همانند هزینه ها و پیامدهای منفی و مثبت آن را ارزیابی نمود تا حقوق خصوصی افراد صدمه نبیند و اسباب دلسردی مبتکران و دانشمندان و به طور کلی خالقان حقوق فکری فراهم نشود.

منشا مجوز اجباری به قانون انحصارات ۱۶۲۳ بریتانیای کبیر باز می گردد. در سال ۱۸۰۳ نظام مجوز اجباری به عنوان بخشی از قانون حق اختراع شناخته شده حتی در عرصه بین المللی زمانی که کنوانسیون پاریس "الزام کارایی اختراع" را به عنوان زمینه ای برای اعطای مجوز اجباری شناخت، این نظام به عنوان یک رویه خوب شناخته شد.

۱- حبیبیا، سعید، "نظام حق اختراع ایران پس از پذیرش موافقت نامه راجع به جنبه های موافقت نامه مرتبط با تجارت حقوق مالکیت

فکری"، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، ۱۳۸۰ شماره ۶۲، ص ۱۷۴

در موافقت نامه تریپس و در کنوانسیونهای پاریس و برن هم به مقوله اعطا مجوزهای اجباری پرداخته شده است . در اصل مجوز اجباری نبردهایی بین کشورهای در حال توسعه و توسعه یافته بر سر توافقنامه هایی روی حقوق مالکیت فکری بود . کشورهای در حال توسعه سعی می کنند تا طرز کار اختراع را در قلمرو خودشان بدست آورند. صدور مجوزهای اجباری عمدتاً با دو هدف انجام می گیرد : نخست به منظور جبران عمل سوء استفاده گرایانه در اعمال حقوق فکری و دوم به منظور حفظ منافع عمومی .

مجرای صدور مجوز اجباری مطابق ماده ۵ کنوانسیون پاریس ، سوء استفاده از اعمال حق انحصاری تفویض شده به وسیله ثبت ورقه اختراع می باشد .

سئوالاتی که در خصوص موضوع پایان نامه به ذهن می رسد و در اینجا به آن پرداخته می شود به شرح ذیل است :

۱- هدف اصلی از اعطای مجوزهای اجباری چیست ؟

هدف از اعطای مجوزهای اجباری جلوگیری از سوء استفاده دارندگان حق از حقوق انحصاری که بموجب ثبت ورقه اختراع بدست می آورند ، است بعبارت دیگر دارندة اختراع را از این که بعنوان تولیدکننده انحصاری عمل کند باز می دارد و در مقابل او را با رقابت مستقیم با دیگران مواجه می سازد .

در قانون ثبت اختراع انگلستان سه هدف را برای مجوز اجباری بیان کرده :

۱- آن اختراعاتی که بتوانند در یک اشل تجاری در انگلستان بکار گمارده بشوند . باید به نفع عموم ، بدون تاخیر بیش از حد و به گسترده ترین وسعت و حدی که نسبتاً عملی و شدنی است بکار گرفته شوند.

۲- مخترع یا شخص نافع مستحق دیگر باید حق الزحمه مناسب دریافت کند که باید به ماهیت اختراع توجه کرد .

۳- منافع هر کسی که برای مدتی بکار گرفته می شود و یا اختراع فردی رشد و توسعه داده می شود بموجب حمایت از ثبت اختراع نباید غیرمنصفانه لطمه و آسیب زده شود .

۲- آیا مجوزهای اجباری توانسته جلوی سوءاستفاده از حق انحصاری دارندگان حق را بگیرد؟

بیانیه دوحه و هم موافقت نامه Motta که هر دو نگران بهداشت عمومی هستند مجوز اجباری را بعنوان راه حل دسترسی موقت تاسیس نموده اند .

ملازم نمودن یک شرکت به اجبار برای چشم پوشیدن از حمایت از ثبت اختراعی که میلیون ها دلار برای تحصیل آن در زمینه تحقیق و توسعه خرج نموده است، بطور آشکار با اهداف حمایت از مالکیت فکری تریپس مغایر می باشد. در حقیقت شیوه مجوز اجباری در خطر آسیب رساندن کارکرد اختراعات آن سوی بازارهای کلی و مقوله های مربوط به درمان شناسی است .

برطبق اظهارات گروهی راه حل مجوز اجباری، که توسط WTO ارائه شده، اساسا به هدف اصلی از طرح آن، دست نمی یابد. در خصوص اعطای مجوز اجباری عده ای مخالف و عده ای موافق با آن هستند که دلایل آنان را در فصول بعد بررسی می کنیم .

۳- آیا مجوزهای اجباری بهره برداری مجوزهای قراردادی هستند؟

مجوز اجباری قراردادی، مجوزهایی هستند که قانونگذار در ضمن قانون مستقیما آنها را مقرر نموده و نیازی به صدور آنها از سوی مرجع خاص دولتی وجود ندارد منتها باید عوض عادلانه ای به دارنده حق پرداخت گردد که از جانب قانونگذار تعیین می شود .

اما مجوز اجباری بهره برداری ماهیت قراردادی ندارد و ناشی از اعمال قدرت عمومی در جهت حفظ منافع عمومی است . مکانیزمی است که دولت بوسیله آن قدرت خصوصی را در اعطای حق اختراع و حق ادبی و هنری و بطور کلی حمایت های حقوق مالکیت فکری نهفته است محدود می سازد و در شرایط مختلف که منافع عمومی در داشتن دانش فنی بطور فوری وجود دارد آن را بر منافع خصوصی مقدم می شمارد.

درحقیقت مجوز اجباری بهره برداری تاسیس خاصی از سوی قانونگذار است که این امکان را برای دولت (در اصل برای جامعه) بوجود می آورد تا از طریق صدور مجوز مذکور در مواقعی که منفعت عمومی جامعه اقتضاء می کند به حفظ منافع و مصالح عامه بپردازد .

هنگامی که متقاضی در صدد تحصیل مجوز اجباری بهره برداری برآید با احراز شرایط و جهات مقرر در قانون ، مرجع صلاحیتدار اقدام به صدور مجوز می کند .

در این پایان نامه در فصل يك به تعریف و تاریخچه مجوزهای اجباری ، نظریات درباره مبنای اعطای مجوزهای اجباری در کنوانسیونها و موافقت نامه ها ، شرایط اعطای مجوزهای اجباری ، موارد اعطای مجوزهای اجباری ، اوصاف مجوزهای اجباری ، و در فصل دو به مجوزهای اجباری در حقوق مالکیت فکری ،

مجوزهای اجباری در کشورهای در حال توسعه و توسعه یافته ، راههای جلوگیری از سوء استفاده از مقررات مجوز اجباری ، راههای جایگزین مجوز اجباری و در پایان به نتیجه گیری پرداخته شده است .

کلیات

مجوزهای اجباری

فصل اول - کلیات مجوزهای اجباری

گفتار اول - تعریف و تاریخچه مجوزهای اجباری :

ماده ۳۱ موافقت نامه تریپس بجای اصطلاح مجوزهای اجباری اصطلاح "استفاده بدون کسب اجازه از دارنده حق" را بکار می برد .

همانطور که از ماده ۳۱ تریپس فهمیده می شود این مجوزها زمانی صادر می شود که استفاده کننده مورد نظر قبل از این استفاده تلاشهایی را برای کسب اجازه از دارنده حق طبق شرایط و ترتیبات معقول تجاری بعمل آورده و این تلاشها ظرف مدت معقول به ثمرنرسیده باشد ، فرد مجاز است بدون کسب اجازه از دارنده حق از اختراع یا اثر فکری استفاده کند و در مقابل باید به دارنده حق ، حق الامتیاز معقولي بپردازد .

طبق تعریف دیگر مجوز اجباری مجوزی است که براساس آن دولت یا اشخاص دیگر در استفاده از موضوع یک حق مالکیت فکری بدون اجازه دارنده حق و در ازای پرداخت اجرت منصفانه مجاز می شوند و از سوی دیگر یک مرجع دولتی در جهت اهداف سیاست عمومی و با احراز شرایط مقرر صادر می گردد .

طبق این تعریف ، باید مرجع و مقام صلاحیتداری در هر کشور مشخص شود تا به هنگام اقتضای منافع و مصالح عمومی کشور و یا در مورد وقوع سوءاستفاده توسط دارنده حق فکری ، به درخواست متقاضی جواز اجباری بهره برداری رسیدگی نماید و با احراز شرایط لازم و جهات اعطا به صدور مجوز اقدام کند . تعیین عوض عادلانه و کافی در هر مورد معمولا مستلزم اخذ نظریه کارشناسی و تخمین و ارزیابی بازار فروش و .... خواهد بود .

در حقیقت آشکارترین جبران خسارت نسبت به سوء استفاده متقلبانه از اختراعات ثبت شده بکارگرفته نشده، که خصوصا مانع کشورهای درحال توسعه به شمار می آید، موظف ساختن به فعالیت اجباری اختراع ثبت شده است که از طریق صدور اجباری پروانه امتیاز بعمل می آید.^۱

مجوز اجباری صاحب اختراع را از این که بعنوان تولید کننده انحصاری عمل کند بازمی دارد و او را مجبور می کند تا با رقابت رو به رو شود و فقط در ازای آن حق الامتیاز یا هزینه های دیگر برای فروش مجوزش دریافت دارد که این هزینه ها بوسیله یک میانجی و داور خارجی و تحت معیارهای معقولی صورت می پذیرد. قبل از تریپس، کشورهای سرتاسر جهان از قانون مصوبی که اجازه اعطای مجوزهای اجباری را می داد حمایت می کردند.

یک شماری از کشورها مثل کانادا و هند مجوزهای قانونی در موضوعات خاصی مثل غذا و اختراعات دارویی مقرر داشتند، بطوری که بعد از کمترین دوره زمانی بوسیله کنوانسیون پاریس تجویز شد هر شخصی با یک منفعتی در بهره برداری اختراع بطور اتوماتیک مستحق به دریافت مجوز اجباری می شود. قوانین بیشتریا همه کشورها به دولت برای استفاده هر اختراعی با اهداف امنیت ملی اجازه می دادند.

موافقت نامه اصلی بین المللی درباره اختراعات، کنوانسیون پاریس، حق اشخاص و طرفین کشورش را به اعطا مجوزهای اجباری برای اصلاح سوء استفاده از حقوق ثبت اختراع شناخته است. و در ماده (۲) ۵ خود به این مقوله پرداخته است.

بند c و b ماده ۵ اظهارنامه دوحه هم مجوزهای اجباری را بررسی می کند.

۱- وکیل، امیر ساعد، حمایت از مالکیت فکری در سازمان جهانی تجارت و حقوق ایران، انتشارات مجد، چاپ اول اسفند ۱۳۸۳،

گفتار دوم - نظریات درباره مبنای اعطای مجوز اجباری:

طبق یک نظریه پدیدآورنده اثر باید صاحب حق و اختیار تلقی گردد و دیگران نباید به حقوق او تجاوز کنند .
و حقوق مالکیت فکری باید بر اساس حقوق طبیعی (فطری) توجیه و تفسیر شود .

اما طبق نظر دیگر : این حقوق از طرف دولت اعطا می شوند و این حقوق را دولت مشروعیت می بخشد در نتیجه این حقوق متعلق به جامعه و جزء منافع و مصالح عمومی است و در مقابل امتیازات و حقوقی به پدیدآورندگان اعطا می شود .

گاهی نیاز است برای جلوگیری از سوء استفاده دارندگان چنین حقوقی مجوزهایی تحت عنوان مجوزهای اجباری بهره برداری اعطا کرد .

مبنای اعطاء مجوزهای اجباری بهره برداری را در دو نظریه منفعت عمومی و منع سوء استفاده از اعمال حق می توان جستجو کرد . که در ذیل به بررسی هر کدام از این نظریه ها می پردازیم :

مبحث اول - نظریه منفعت عمومی :

هنگامی که منافع و مصالح عمومی در میان باشد جامعه منافع فردی را نادیده می گیرد و در بحث حقوق مالکیت فکری هم همین مصداق دارد اگر مثلا دارویی و یا اختراعی برای جامعه ای حیاتی باشد منافع فرد مخترع آن نادیده گرفته می شود و دارو یا اختراع مخترع بدون اجازه او به بهره برداری می رسد ولی در مقابل حق امتیاز و اجرت منصفانه ای پرداخت می شود .

برخی کشورها اعطاء این مجوزها را در مواردی مقرر می دارند که اعطای آن به دلایل مربوط به رفاه عمومی از جمله بهداشت و سلامت عمومی ، امنیت و دفاع ملی ، استفاده عمومی غیر تجاری ، اعمال ضد رقابتی ، توسعه اقتصادی و ..... ضروری به نظر برسد .

در این مورد کشورهای مختلف اولویت های خاص خودشان را در اعطاء این لایسنس ها دارند . مثلا بسیاری از کشورهای درحال توسعه این اولویت را به بهداشت و سلامت جامعه به خصوص دسترسی ارزان تر داروها و واکسن های مختلف می دهد . درحالیکه برخی از کشورهای توسعه یافته مثل اروپا یا ایالت متحده با توجه به منافع فراوان دربرخی لایسنس ها همچون اختراعات بیوتکنولوژی، وسایل تحقیقاتی، اختراعات وابسته و جبران خسارات قیمتهای نامعقول اولویت را به این گونه موارد می دهند .

در اسناد بین المللی مثل Nafta اعطاء مجوز در این مورد پیش بینی شده است . موافقت نامه تریپس هم حق کشورهای عضو را برای اعطاء مجوز اجباری محدود به همان موارد احصاء شده در ماده نمی داند . باید خاطر نشان کرد که درزمینه شرایط اعطاء چنین مجوزهایی هنوز هم اختلافات بین کشورهای درحال توسعه و توسعه یافته ادامه دارد . کشورهای درحال توسعه موارد اعطاء محدود به موارد مذکور موافقت نامه نمی دانند ولی کشورهای توسعه یافته معتقد به زمینه های خاص مذکور در موافقت نامه، برای اعطاء این مجوزها هستند .

مبحث دوم - نظریه منع سوءاستفاده از اعمال حق :

معمولا وقتی که دارنده حق از اعطای مجوز بهره برداری قراردادی در شرایط معقول تجاری به متقاضی آن امتناع می نماید و یا درخصوص اختراع، آن را استعمال نمی کند و یا اگر استعمال می کند استعمال او کافی نیست ، مجوز اجباری بهره برداری بواسطه سوء استفاده دارنده حق اعطاء می گردد .¹

1- Goldstein , p , International Copyright : Principal , Law , and Practice – Oxford University Press 2001. p 319

در صورتی که مخترع و یا پدیدآورنده دلایل قانونی برای عدم استفاده از اختراع و یا اثر خود داشته باشد سوء استفاده از اعمال حق مصداق پیدا نمی کند .

در حقیقت سوء استفاده از اعمال حق نیاز به اثبات دارد که اثبات این امر به عهده مدعی است یعنی متقاضی جواز بهره برداری از اختراع یا اثر باید این امر را ثابت کند .

قانون به مخترع و یا دارنده اثر یک دوره زمانی برای استفاده از اختراع یا اثرش به طور انحصاری اعطا کرده که اگر این اعطاء حق سوء استفاده کند یا از اختراع خود در طول این دوره استفاده نکند و یا استفاده کافی و نیاز اجتماع را برآورده نکند مبنایی برای اعطاء مجوز اجباری ایجاد می شود .